

ТИПОВІ ПОМИЛКИ В ПІДГОТОВЦІ Й ОФОРМЛЕННІ ДИСЕРТАЦІЇ ТА АВТОРЕФЕРАТІВ ДИСЕРТАЦІЙ

**Василь Каленикович Майборода,
доктор педагогічних наук, професор**

Аналіз й порівняння дисертацій, авторефератів дисертацій з філософських, юридичних, педагогічних, психологічних наук, державного управління, постанов колегії Міністерства освіти і науки України про затвердження атестаційних висновків щодо дисертаційних робіт, багаторічного особистого досвіду атестації наукових і науково-педагогічних кадрів засвідчує, що у визначенні тем, предмета, об'єкта, наукової новизни дослідження, написанні й оформленні дисертацій та авторефератів дисертацій виникають певні труднощі, зустрічаються серйозні упущення. Помилки, що викладені нижче, визначено на підставі вимог «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567), «Положення про спеціалізовану вчену раду» (затверджене наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 14 вересня 2011 р. № 1059) та «Вимог до оформлення дисертацій та авторефератів дисертацій»:

- нечітке, неточне, абстрактне й багатослівне формулювання теми дисертації з ускладненою термінологією;
- тема дисертації не відповідає паспорту обраної спеціальності, за якою вона захищається й не пов'язана із напрямками основних науково-дослідних робіт наукових установ і організацій;
- назва дисертації не відповідає об'єкту і предмету, меті дослідження, не розкриває суть завдання (для кандидатської дисертації) або проблеми (для докторської дисертації), що розв'язується;
- теми дисертацій не можуть починаються зі слів «Деякі питання...», «Проблеми розвитку ... », «Дослідження умов ...», «Дослідження деяких шляхів ... », «Дослідження проблеми ...», у них не відображено достатньою мірою суть проблеми;
- дуже поверхневим, непереконливим і великим за обсягом є обґрунтування актуальності теми дослідження для розвитку відповідної галузі науки (не більше півтори сторінки);
- не розкрито в актуальності соціальну значущість теми (проблеми, завдання) дослідження, вирішення якої має важливе народногосподарське та соціально-культурне значення в умовах України;
- при викладі зв'язку вибраного напрямку дослідження з планами організації, де виконана робота, не зазначено номери державної реєстрації науково-дослідних робіт;
- об'єкт дослідження мало співвідноситься з його метою;

– є дисертації, в яких не узгоджені предмет дослідження, його мета, завдання й гіпотеза;

– предмет дослідження не визначає тему дисертації, яка виноситься на титульній сторінці;

– мета формулюється не як кінцевий результат дослідження, а як засіб її досягнення: «Здійснити аналіз ... », «Дослідити ... », «Здійснити комплексний аналіз теоретико-методологічних засад ... », «Експериментально перевірити ... », «Визначити ...», «Провести комплексний аналіз ... », «З'ясувати вплив ...», «Проаналізувати ...», «Аналіз практичних засобів та форм ...»;

– мета дослідження не пов'язана з проблемою, сформульована абстрактно й не відповідає об'єкту і предмету дослідження;

– завдання ототожнюються з метою дослідження (мета: «визначити й розкрити»; і завдання: «визначити, розкрити»);

– методи дослідження перераховуються відірвано від змісту роботи, без короткого й змістовного розкриття того, що саме (із завдань дослідження) досліджувалось тим чи іншим методом;

– велика кількість завдань (7-10), які ставлять перед собою дисертанти, окремі з них знайшли розв'язання в інших дослідженнях;

– не досить чітко сформульовано наукову новизну дослідження;

– наукову положення, що подаються як нові, записуються у вигляді анотацій, тобто лише констатується факт новизни без розкриття її сутності (наприклад: «уточнено дефініції понять», «виявлено тенденції», «розроблено методичну систему підготовки фахівців»);

– при формулюванні наукової новизни не вживаються такі вирази: *«вперше розроблено нову систему... з використанням відомого принципу...»*, *«удосконалено метод..., який відрізняється від...»*, *«доведена залежність між...»*, *«уточнено поняття... в частині...»*, *«дістала подальшого розвитку створена концепція, що узагальнює... і розвиває...»*;

– визначена наукова новизна не підтверджується змістом дисертації;

– відсутні короткі відомості щодо впровадження досліджень із зазначенням назв організацій, у яких здійснена реалізація, форм реалізації та реквізитів відповідних документів;

– включаються зайві рубрики, не передбачені вимогами ДАК МОН України (теоретична база дослідження, методологічна основа дослідження, теоретичне і практичне значення роботи);

– немає чіткого визначення конкретного особистого внеску здобувача (не в процентному відношенні) у працях, що належать співавторам;

– відсутній системний аналіз наукових праць (вітчизняних і зарубіжних), нормативно-правових документів за темою дослідження;

– аналітичний огляд вітчизняних і зарубіжних публікацій з теми дослідження має форму анотованого списку і не відбиває рівня досліджуваності теми або проблеми;

– не виявлено основного кола науковців, які досліджували окремі питання з теми, не розкрито їх особистого внеску в розробку проблеми;

– називаються науковці, які ніби то розробляли досліджуване питання,

проте в списку використаних джерел їхніх прізвищ і праць немає;

- не наведено переліку невирішених питань та виявлено найцікавіші, але недостатньо висвітлені напрями досліджень, які могли б стати темою дисертацій, магістерських робіт, монографій, наукових статей;

- огляд літератури написано так, що його не можна опублікувати як самостійну наукову статтю;

- не зроблено глибокого й всебічного аналізу сучасних офіційних і нормативних документів, нової спеціальної літератури з теми дослідження;

- не опрацьовано доробок вітчизняних учених із досліджуваного питання у фахових виданнях (журналах і збірниках);

- поверхово аналізуються праці зарубіжних авторів, не використовуються методи порівняльного аналізу, узагальнення й синтез;

- загальний обсяг огляду літератури перевищує 20 % обсягу основної частини дисертації;

- відсутня гіпотеза дослідження та висновки до розділів;

- завдання дослідження не узгоджуються з розділами дисертації;

- перевантаження розділів, підрозділів надлишковою інформацією, яка складається з відомих істин, у котрих уже не мають потреби ні теорія, ні практика;

- сформульовані розділи (підрозділи) не відбивають реальну проблемну ситуацію, стан об'єкта;

- зміст розділу має описовий характер із загальновідомими в літературі й практиці рекомендаціями;

- висновки до розділів дисертації не конкретні, не відповідають змісту, обсяг 3-5 сторінок;

- у висновках відсутні якісні та кількісні показники здобутих результатів, рекомендації щодо їх використання;

- висновки не відповідають поставленим завданням; так на поставлені п'ять завдань дослідження – 10-16 висновків;

- наукові й прикладні висновки слабо пов'язані з метою дослідження;

- у висновках відсутні формулювання наукового завдання (для кандидатських дисертацій) або наукової проблеми (для докторських дисертацій). Для прикладу ДАК рекомендує висновок починати з формулювання наукового завдання або проблеми, за вирішення якої дисертант претендує на присудження наукового ступеня так: «У дисертації наведені теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання (або наукової проблеми), що виявляється в ... » (далі подається зміст наукового завдання або проблеми);

- у положеннях, висновках дисертацій не розкриваються результати наукових досліджень;

- бракує висновків, які засвідчують факт досягнення поставленої мети та підтвердження гіпотези дослідження;

- відсутнє розмежування одержаних наукових положень і нових прикладних результатів, що впливають з теоретичного доробку дисертанта;

- у дисертації вирішуються переважно практичні завдання, а теоретичні

тільки згадуються;

– у дисертаціях містяться текстові запозичення без посилання на автора та джерело;

– відсутні посилання на першоджерела або вказані не ті, з яких запозичено матеріал;

– в основному тексті відсутні посилання на особисті наукові праці здобувача) (принаймні ті, перелік яких наведено в авторефераті);

– бібліографічний опис джерел складено довільно, не у відповідності до чинних стандартів з бібліотечної та видавничої справи (у порядку появи посилань у тексті або в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків);

– загальна характеристика роботи в авторефераті не ідентична вступові в дисертації;

– обсяг основного тексту докторських (330-370 с.) і кандидатських (143-198 с.) дисертацій та авторефератів відповідно 1,3-1,9 д.а. (28,6-41,8 с.); 0,7-0,9 д.а. (15,4-19,8 с.) (без обкладинок й анотацій) менший або значно перевищує встановлений;

– неповнота опублікування матеріалів дисертаційного дослідження, тобто невиконання вимог щодо кількості та якості публікацій у фахових наукових виданнях;

– у публікаціях, що вказуються в авторефераті, зміст та основні результати дисертаційної роботи не викладені, значна частина публікацій взагалі не містить результатів дослідження;

– оформлення дисертації не в повній мірі відповідає нормам і вимогам ДАК МОН України;

– зловживання публіцистичним стилем.

Ці недоліки необхідно проаналізувати кожному, хто готує, збирається готувати дисертацію до захисту, здійснює керівництво здобувачами, членам спеціалізованих вчених рад, а також усім, хто прагне підвищувати поінформованість та культуру своєї наукової роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Професійна освіта : словник : навч. посіб. / уклад. С. І. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вища школа, 2000. – 380 с.
2. Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.
3. Про затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 1999 р. № 309 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Язвінська О. Ступенева освіта в Україні – відродження традицій / О. Язвінська // Науковий світ. – 2006. – № 8. – С. 7–11.

5. Про затвердження Положення про Вищу атестаційну комісію України : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 березня 1996 р. № 352 // Збір. пост. Уряду України. – 1996. – № 9. – Ст. 270.
6. Атестаційний вісник. – 2011. – № 1. – С. 1–50.
7. Майборода В. К. Трансформація підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Україні відповідно до основних принципів Болонського процесу / В. К. Майборода // Історико-педагогічні студії : науковий часопис / гол. ред. Н. М. Дем'яненко. – К. : вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 5. – С. 33–35.
8. Як правильно оформити дисертацію та документи атестаційної справи: зб. нормат. док. з питань атестації наукових кадрів вищої кваліфікації / Упоряд. Л. І. Мірошніченко. – К.: Вид-во „Толока”, 2012. – 56 с.
9. Довідник здобувача наукового ступеня : зб. нормат. док. та інформ. матеріалів з питань атестації наукових кадрів вищої кваліфікації / упоряди. Ю. І. Цеков; за ред. В. Д. Бондаренка. – 5-те вид., випр. і доповн. – К. : Ред. “Бюлетня ВАК України”; Вид-во “Толока”, 2011. – 56 с.
10. Як підготувати і захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня : метод. поради / Автор-упорядник Л. А. Пономаренко. – К. : Редакція “Бюлетня Вищої атестаційної комісії України”, 2010. – 80 с.
11. Положення про спеціалізовану вчену раду, затверджене наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 р. № 1059 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
12. Документи. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення / ДСТУ 3008–95. – К. : Держстандарт України, 1995. – 35 с.
13. Майборода В. К. Методика підготовки й оформлення рукопису та автореферату дисертації : навчальний посібник; видання четверте, змінене та доповнене / за ред. В. І. Лугового, доктора педагогічних наук, професора, академіка НАПН України. – Чернігів, 2013. – 244 с.
14. Артемчук Г. І. Методична організація науково-дослідної роботи / Г. І. Артемчук, В. М. Курило, М. П. Кочерган: навч. посібн. для аспірантів та викладачів вищих навч. закл. – К.: Форум, 2000. – 271 с.
15. Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук та їх апробації // Довідник здобувача наукового ступеня. – К., 2011. – С. 5–8.
16. 100 запитань і 100 відповідей про підготовку й атестацію наукових і науково-педагогічних працівників : довідник / автор-упорядник Ю. І. Цеков; за ред. першого заступника голови ВАК України Р. В. Бойка. – К. : Ред. “Бюлетня Вищої атестаційної комісії України”; Вид-во “Толока”, 2003. – 80 с.
17. Поради аспірантам. – Режим доступу: www.osvita.tv